

belonging to different kinds of art (literature, theatre, painting) say about the metagenre nature of the text under analysis.

Key words: genre, metagenre, autobiography.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лапко О. А.

УДК 82.09. – 3+С 66

Н. Є. Ігнатів

**АВТОБІОГРАФІЧНИЙ РОМАН В. СОСЮРИ „ТРЕТЯ РОТА”:
БАГАТОГРАННІСТЬ ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЕТИЧНОГО
СВІТОВІДЧУВАННЯ ОПОВІДАЧА**

Поет і в прозі залишається поетом. Це правило підтверджується надзвичайно виразно і яскраво, коли вести мову про автобіографічний роман В. Сосюри „Третя Рота”. Прагнучи відтворити різні етапи свого життя на сторінках прозового життєпису, Володимир Сосюра незмінно залишається ліриком: ліриком за характером світосприйняття, ліриком за способами відтворення світу, ліриком за складом своєї пам’яті.

Роман „Третя Рота”, як і багато інших творів з доробку В. Сосюри, що були довгі десятиліття недоступні читачеві, відкрив нам творчу особистість неповторного лірика у всій повноті та багатогранності. Публікація заборонених раніше творів В. Сосюри викликала і появу нових наукових досліджень, серед яких одним із найгрунтовніших є праця В. Моренця „Володимир Сосюра: Нарис життя і творчості” [6]. Деякі питання творчої історії та специфіки поезики автобіографічного роману В. М. Сосюри „Третя Рота” розглянуто у роботі С. А. Гальченка „Мемуарна проза В. Сосюри” [2]; особливості відтворення у романі деталей складної й суперечливої епохи, що випала на долю поета, розглядає О. А. Галич в одному із розділів дослідження „Українська документалістика на зламі тисячоліть: специфіка, генеза, перспективи” [1]; окремі питання специфіки автобіографічного роману „Третя Рота” висвітлює В. Краснікова у дисертаційному дослідженні „Заборонена епіка В. Сосюри” [5]. Однак автобіографічний роман В. Сосюри, надзвичайно багатогранний з огляду на порушені в ньому проблеми буття, на характер авторського мовлення, багатство тональності, потребує заглиблення в особливості світосприйняття оповідача, адже саме це дає нам можливість простежити риси його ліричної натури.

Мета даного дослідження – розглянути специфіку поетичного світосприйняття В. Сосюри та його відображення в автобіографічному романі „Третя Рота”.

Світ неповторних дитячих вражень письменника, роки його юності, сповнені драматичних подій, – все це постає перед очима читача роману „Третя Рота” у вигляді захоплюючих уяву картин, котрі з часом стали надзвичайно дорогими для пам’яті автора [4, с. 209]. У цьому чарівному калейдоскопі спогадів про минуле особливе місце відведено образам батька й матері поета: „Татко нагадував мені похмурого козацького орла, а мама – якусь смугляву птицю, що їй не сидиться на місці і все вона хоче кудись полетіти” [7, с. 7]. Згадуючи надзвичайну щирість і відвертість матері у найрізноманітніших ситуаціях, коли вона переповідала події із свого життя, В. Сосюра підкреслює: „Вона розповідала це так поетично і образно, що переді мною як живі стояли повні чар і краси срібно-місячні ночі Донбасу і люди, цілі **зоряні світи**, святі, далекі і казково близькі” [7]. Спогади про діда також асоціюються у поета перш за все з його оповідями: „Він розповідав так натхненно, що у мене од захвату **серце сіяло, як сонце**, і я не міг його наслухатись” [7, с. 10]. Звертаючись до образу бабусі по материнській лінії, поет зазначає: „...була вона дуже вразлива і все брала близько до серця” [7, с. 82]. Як бачимо, пам’ять поета зберегла враження про найближчих людей перш за все на емоційному рівні сприйняття, однак творення образів відбувається з використанням звичних для зрілого митця засобів.

„Третю Роту”, як зазначала Л. Ставицька у дослідженні „Поетичне і прозове слово Володимира Сосюри”, поет писав тоді, коли „сформувалась його ідіолектна лексична норма з тими одиницями, що служать маркерами, своєрідними індикаторами стильової манери майстра. До таких одиниць, безумовно, належить епітет *золотий*, що є ключовим у романі” [8, с. 36]. Золото, сонце, місячне сяйво, зоряні світи – це нерозривні образні категорії у системі поетичного світовідчужання Володимира Сосюри і саме вони висвітлюють відкритість душі поета, емоційну глибину сприйняття, його захоплення красою та гармонією.

Особливе місце у ліричному заглибленні оповідача в минуле посідають спогади про річку Дінець. Водна стихія для поета є романтичним світом чогось неосяжного і сповненого глибинного змісту: „Дінець. Ріка мого **золотого дитинства**. Ти вічно в мені, в моїх **золотих згадках** про тебе, про солодке й гірке, що приснилося і одснилося моїм карим і сумним очам, душі моєї тривожній...” [7, с. 75]. Плинність води асоціюється у свідомості поета із плинністю часу, який повернути назад неможливо, і тільки у спогадах можна „прожити” його знову [2, с. 210].

Образ улюбленого Дінця викликає у уяві оповідача низку інших образів, які репрезентують Україну та українство. Одним із таких образів є образ саду – тут одразу зринає асоціація „життя-сад”. Сад – образ-міфологема, який уособлює гармонію, викликає роздуми про красу

рідного краю, про родинне тепло і затишок, а у наведеному прикладі із роману В. Сосюри ще й неодмінно нагадає асоціативно Шевченків „Садок вишневий коло хати...”: „Хлопчик нашого сусіди пішов зі мною на Дінець. Після купання він повів мене у **вишневі сади** над Дінцем. Ми ввійшли в їх райдужне марево од сонця, бджіл і квітів, а хлопчик почав весело і голосно співати, розмахуючи руками і всім своїм тілом показуючи невичерпну радість життя.

Я йому сказав: „Не співай так голосно, бо почують і наб'ють нас!” Але він почав співати ще дужче.

А потім обернувся до мене і каже гордо і незалежно: „А що? Хіба я на своїй землі не можу співати?!”

І він весело тупнув ногою по землі, що звучала як **голубий акорд** щастя...” [7, с. 57].

Епітет *голубий*, який у наведеному фрагменті підкреслює безмежну велич рідної землі, теж характерний для ідіолектної системи В. Сосюри. Ось поет пригадує спів батька – ці миті асоціюються в пам'яті оповідача з просторами дорогої йому Донеччини та чарівною таємничістю Всесвіту, який так вабить до себе: „...пісні дзвеніли або в залитій лагідним сяйвом, широкій, з високими вікнами кімнаті, або в степу, в таємному світлі вогнища і в **голубому й далекому мигтінні зірок**, під задумливий дзвін гітари в чарівних руках татка, що співав задушевним бархатним баритоном” [7, с. 24]. В іншому фрагменті тексту спів сприймається як голос самої природи, сповненої величі і незбагненої краси: „Ні, то не хлопці співають, а **зоря, що залила небо** над яворами, і на її фоні самотня фігура дівчини біля тину” [7, с. 126].

Поряд з овіяними романтичним характером картинами світосприйняття автора-оповідача у творі змальовуються і надзвичайно важкі для сім'ї майбутнього поета ситуації – і тут теж у взаємозв'язку зринають звукові, зорові та чуттєві образи, які підкреслюють відчуття неспокою і хвилювання перед незвіданим: „**Пухка й срібна зима** в холоді **багряних зір і далекого сонця рипіла** на вулицях Третьої Роти, коли ми з батьком їхали шукати щастя на Полтавщину” [7, с. 90].

Спогади поета про роки дитинства – це роздуми про осмислення себе у світі, і в цих пошуках особливо важливим було побути на самоті: „Я одійду од людей, ляжу на пахучу траву, дивлюсь на **далекі зорі**, про які мені мати казала, що це „очі янголів”, і плачу, плачу... Після сліз мені ставало так легко і тихо на душі... Я наче виростав і летів у **зоряні світи**, що скажено мчать у вічність, а за спиною в мене **шуміли могуті, на все небо, крила...**” [7, с. 24]. Як зазначала Л. Ставицька, „для поезії В. Сосюри показовий образ *крила*, епітет *крилатий* із широким спектром сполучуваності: юнь, небо, весна, судьба, душа. Поетична словосполука *душа крилата* на ґрунті прози набуває заданої змістової конкретизації: „*Душа* все росла, і її крила поволі обростали орлиним пір'ям, крила знань і фантазії”. Із набору „крилатих” мікрообразів письменник не випадково обирає *крила душі*, адже він асоціативно пов'язаний із метафорою

серце – птах, а для прози завжди легше асимілювати усталене образне уявлення, ніж поетичну незвичну сполучуваність” [8, с. 37].

Згадуючи роки юності та навчання, оповідач розкриває читачеві історію своєї душі, змальовуючи образи тих, хто зачарував його своєю вродою. Тут постає і образ Наталі Забілої, поетичну натуру якої підкреслюють у сприйнятті В. Сосюри „крилаті брови”: „Мені дуже сподобалась одна студентка. Вона була дуже красива ніжною і мрійною українською красою з правильними рисами обличчя, **тонкими крилатими бровами** й довгими віями, за якими сяяли карі сонця її чудесних, глибоких, як щастя, очей” [7, с. 233].

Колір і звук, відчуття дотику – це те, що незмінно доповнює враження ліричного героя, який поринає у спогади років юності. Заслугує на увагу спогад поета, пов’язаний з відтворенням образу коханої та давніх відчуттів і переживань крізь призму віконного скла: „За вікном *синя вечірня печаль*, і заплакане лице моєї молодості дивиться в шибки... Між нами тільки скло... Ось я встану, візьму Лізу за тремтячу руку і скажу їй про свою любов, загляну в бліде восторжене лице, і мої губи відчують солоне тепло щасливих сліз... Я глибоко вдихатиму дороге дихання... і питиму з заплаканих вій сльози – росу першої любові” [7, с. 90]. Нерозривна цілісність зорових, слухових, чуттєвих вражень оповідача дозволяють створити картину живої дійсності, яка хвилює, бентежить... Миттєві враження-відчуття ліричного героя вводять читача у світ його переживань та тривог.

Відчуття часових площин, які взаємозміщуються, то відступаючи в пам’яті автора у прожите минуле, то наближаючись до моменту спогадів, дозволяють і читачеві перебувати поруч з оповідачем, відчуваючи його давні і теперішні хвилювання: „Та не скло між мною і моєю молодістю, а довгі огненні роки, повні любові й смерті. Іноді образи встають перед мене, і прокляте марево їх затуляє од мене *сині й далекі очі моєї першої любові*. Дзвонить годинник, одбиває хвилини, що вже ніколи не повернуться, чорні вказівки не покрутяться назад крізь кров і сніг мого минулого, щоб наблизити до мене розширені й кохані очі. За вікном риплять кроки перехожих, і плаче моя молодість” [7, с. 90].

Автор-оповідач на сторінках роману неодноразово пригадує моменти осмислення себе самого як творчої особистості – ці дивні хвилини зринають у свідомості поета, руйнуючи часові й просторові кордони: „Я стояв перед трюмо, звідки на мене дивився смуглявий юнак, і раптом я ніби розтанув в тумані і зник у свічаді, а замість мене простяглася важка, грозова й радісна дорога мого життя...” [7, с. 221]. Зорові та звукові образи у свідомості оповідача зливаються воедино, створюючи цілісну картину хвилювань і переживань поета на зорі його творчості: „Туга і радість злилися в мені в **золотий спомин душі**, що вилився в пісню і став „Червоною зимою”...

Я дивився в трюмо і співав і плакав, співав і плакав... Про форму я не думав. Вона сама виникла з ліричної повені, що залила мою душу...

Я не писав, а складав поему...

Слова, як намисто на нитку, нанизувались на мотив і зливалися з ним, **щоб стати піснею** моєї, нашої революційної юності” [7, с. 221 – 222]. Яскраві картини-спогади і звукові образи, постаючи у нерозривному зв’язку, дають можливість читачеві наблизитись до процесу творчих переживань автора-оповідача, дозволяють відчутти особливості народження поезії, цієї постійної неповторності, „безсмертного дотику до душі”.

В автобіографічному романі „Третя Рота”, як і в поетичному доробку В. Сосюри, особливо відчутна неподільна єдність слухових, зорових, відчуттєвих вражень автора. Вчитуючись у цей твір, ми маємо змогу побачити поета, „який щиро, ...із властивою йому безпосередністю і наївністю виповів свою поетичну долю, свою печаль, гіркоту образ і недовіри, свою романтично крилату відкритість назустріч життю” [3, с. 333].

Живі, напрочуд емоційні картини-спогади роману „Третя Рота” вводять читача у світ реальних відчуттів та переживань автора-оповідача, дозволяючи заглибитись в атмосферу епохи, поринути у творчу лабораторію поета. Неповторне сприйняття світу В. Сосюрою та специфіка його відтворення в автобіографічній прозі дають підстави стверджувати, що запропонована тема може і надалі досліджуватись у найрізноманітніших аспектах, включаючи можливість порівняння прозового та поетичних текстів автора.

Список використаної літератури

- 1. Галич О. А.** Українська документалістика на зламі тисячоліть : специфіка, генеза, перспективи / О. А. Галич. – Луганськ, 2001. – 112 с.
- 2. Гальченко С. А.** Мемуарна проза Володимира Сосюри / С. А. Гальченко // Сосюра В. Третя Рота. – К., 1997. – С. 217 – 220.
- 3. Жулинський М. Г.** Із забуття – в безсмертя (Сторінки призабутої спадщини) / М. Г. Жулинський. – К. : Дніпро, 1990. – 447 с.
- 4. Ігнатів Н. Є.** Специфіка відображення дитячого світосприйняття в автобіографічному романі В. Сосюри „Третя Рота” / Н. Є. Ігнатів // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. – 2007. – № 14 (130). – С. 209 – 215.
- 5. Краснікова В. В.** Заборонена епіка В. Сосюри : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 „Українська література” / В. В. Краснікова. – Львів, 2000. – 20 с.
- 6. Моренець В.** Володимир Сосюра : [нарис життя і творчості] / В. Моренець. – К. : Дніпро, – 1990. – 262 с.
- 7. Сосюра В. М.** Третя Рота / В. М. Сосюра. – К., 1997.
- 8. Ставицька Леся.** Поетичне і прозове слово Володимира

Сосюри / Л. Ставицька // Лінгвістичний аналіз художнього тексту : [хрестоматія] / укл. Н. М. Пасік. – Ніжин, 2007. – С. 35 – 40.

Ігнатів Н. Є. Автобіографічний роман В. Сосюри „Третя Рота”: багатогранність відображення поетичного світовідчування оповідача

У статті розглянуто особливості поетичного сприйняття світу В. Сосюрою та специфіку відтворення його в художньому дискурсі автобіографічного роману „Третя Рота”. Акцентовано увагу на характері осмислення поетом просторово-часових вимірів, подаються спостереження щодо специфіки відчуття творчих настроїв героя-оповідача, розглянуто ключові образи-символи автобіографічної прози В. Сосюри. Вказано, що особливої значущості в романі „Третя Рота” набуває своєрідне відтворення звукових, чуттєвих, зорових вражень автора, які сприяють фіксації живих і динамічних картин минулого та безпосередніх переживань оповідача у момент заглиблення в пройдене та пережите. Зосереджено увагу на специфіці домінуючих кольоропозначень, що репрезентують образний світ поета. Розглянуто питання про характер поєднання традиційних прийомів та новаторських рис оповіді в автобіографічній прозі В. Сосюри, вказується на багатство емоційних асоціацій оповідача.

Ключові слова: автобіографічний роман, художній дискурс, автор-оповідач, синкретизм світосприйняття, емоційність асоціацій, поетичне світовідчування.

Ігнатив Н. Е. Автобиографический роман В. Сосюры „Третья Рота”: многогранность отражения поэтического мироощущения повествователя

В статье рассмотрены особенности поэтического восприятия мира В. Сосюрой и специфика его отражения в художественном дискурсе автобиографического романа „Третья Рота”. Акцентируется внимание на характере осмысления поэтом пространственно-временных измерений, приведены наблюдения относительно специфики ощущения творческих настроений героя-повествователя, рассмотрены ключевые образы-символы автобиографической прозы В. Сосюры. Указано, что особую значимость приобретают своеобразные отражения звуковых, осязательных, зрительных ощущений автора, которые способствуют фиксации живых и динамичных картин прошлого и непосредственных переживаний автора в момент углубления в пройденное и пережитое. Сконцентрировано внимание на специфике доминирующих цветообозначений, репрезентирующих образный мир поэта. Рассматривается вопрос о характере традиционных и новаторских приемов повествования в автобиографической прозе В. Сосюры, указывается на богатство эмоциональных ассоциаций повествователя.

Ключевые слова: автобиографический роман, художественный дискурс, синкретизм мировосприятия, эмоциональность ассоциаций, поэтическое мироощущение.

Ihnativ N. Je. An Autobiographical Novel „Tretya Rota” by V. Sosjura: a Diversity of Reflection of Narrator’s Poetic Sensation of the World

The article deals with the peculiarities of poetic world perception of V. Sosjura and the specificity of its reproduction in the artistic discourse of autobiographical novel „The third company”. The attention to the character of poet’s comprehension of time and spatial dimensions is stressed, the observations towards the specificity of the author-the-narrator’s creative dispositions are given and the key image-symbols of V. Sosjura’s autobiographical prose are viewed. It is indicated that a specific importance in the novel „The third company” acquires a peculiar reproduction of sound, sensory and visual author’s impressions, which assist to fixation of live and dynamic pictures of past and author’s immediate worries at the moment of deepening into the passed and experienced. The attention is concentrated on the specificity of dominating color indicators that represent the poet’s imaginary world. It is indicated that the returning of the memory in the years of childhood and youth takes a special part in Volodymyr Sosjura’s autobiographical novel. The memories which concern those periods of poet’s life are characterized by a special emotiveness and expressiveness. The issue of the character of the combination of traditional methods and narrator’s innovatory features in V. Sosjura’s autobiographical prose is viewed, the wealth of narrator’s emotional associations is pointed out.

Key words: autobiographic novel, artistic discourse, author-the-narrator, the syncretism of the world perception, the emotiveness of associations, poetic world sensation.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2013 р.

Прийнято до друку 27.09.2013 р.

Рецензент – канд. філол н., проф. Пінчук Т. С.